

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛІСТА ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРАВА НА ВІДВІД У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

П. Ф. Немеш,
голова Закарпатського
регіонального відділення
Спілки адвокатів України,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

До проблем передумов права на відвід у цивільному судочинстві наука цивільного процесу практично не зверталася. Бракує досліджень, покликаних формувати цілісний науковий матеріал щодо правового механізму реалізації права на відвід під час розгляду та вирішення цивільних справ. До осіб, яким можна заявити відвід, чинне цивільне процесуальне законодавство України відносить суддю, секретаря судових засідань, перекладача, експерта та спеціаліста (ст.ст. 20, 22 ЦПК України). Серед вказаних осіб значну роль відіграє спеціаліст, який поряд з експертом у цивільному процесі володіє спеціальними знаннями, що використовуються у процесі вирішення цивільної справи, та якого також можна відвести.

В теорії цивільного процесу питання процесуально-правового статусу спеціаліста почало вивчатися не так давно, адже цей учасник процесу був уведений ЦПК України 2004 р. З фундаментальних праць, які на науковому рівні вивчають роль та значення спеціаліста в цивільному судочинстві, є лише дисертаційна робота Д. Г. Глушкової [2], хоча побіжні питання участі спеціаліста в цивільному процесі вивчали такі вітчизняні вчені, як К. В. Гусаров, Г. М. Надгорний, В. М. Шерстюк, М. М. Шупеня.

Метою цієї статті є визначення процесуально-правового статусу спеціаліста під час розгляду та вирішення цивільних справ через призму передумов права на відвід у цивільному процесі.

Спеціалістом є фізична особа, що володіє навичками або спеціальними знаннями, які необхідні для застосування технічних засобів у суді під час слухання справи чи здійснення консультацій у процесі вчинення процесуальних дій [1, 224]. Ось чому теорія цивільного процесу визнає, що спеціаліст може виконувати функції консультанта і технічного помічника [2, 7].

Як технічний помічник спеціаліст може залучатися для здійснення фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи, відтворення записів та зображень, записаних на електронних носіях тощо. Наприклад, з метою проведення експертизи крові спеціаліст може залучатися для відбору крові у особи. Якщо спеціаліст залучається для дачі пояснень щодо складних питань, що виникають у процесі розгляду цивільної справи, то ухвалою суду його може бути залучено для надання роз'яснення або висновку. Наприклад, у цивільній справі про усунення перешкод в користуванні земельною ділянкою суд створив комісію з відновлення межових знаків між земельними ділянками сторін із залученням спеціалістів управління Держкомзему та бюро технічної інвентаризації, яка мала надати суду матеріали відновлення межових знаків та висновок спеціалістів [3].

Таким чином, між спеціалістом та експертом є багато спільного, що поєднує вказаних учасників цивільного процесу: обидва суб'єкти – носії спеціальних знань, належать до так званих «обізнаних осіб», а також до однієї групи учасників цивільного процесу. Процесуальною підставою залучення в процес і спеціаліста, і експерта є ухвала суду відповідно про залучення спеціаліста та про призначення експертизи. Як експерт, так і спеціаліст мають самостійний, нормативно відокремлений процесуальний статус, тобто кожен із цих суб'єктів має окремі, лише для нього визначені функції. Спільними для експерта і спеціаліста

Автор розглядає процесуально-правовий статус спеціаліста в цивільному процесі через призму передумов права на відвід, обґрунтовуючи свої висновки матеріалами судової практики, та вносить пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства України

Ключові слова: спеціаліст, передумови права на відвід, цивільний процес

та є такі риси: діяльність названих суб'єктів заснована на нормах цивільного процесуального права, ними можуть бути лише громадяни, тобто фізичні особи, вони не мають юридичної зацікавленості у справі, і, нарешті, ні експерт, ні спеціаліст не можуть самостійно вступити до процесу, а залучаються за ініціативою суду і осіб, які беруть участь у справі [2, 10].

Але, незважаючи на очевидну схожість, експерт і спеціаліст є різними процесуальними суб'єктами, про що свідчить ряд відмінностей їх процесуального статусу. Як експерт може залучатися лише особа, внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів, стосовно спеціаліста закон такої вимоги не висуває. Спеціаліст не проводить спеціального дослідження для встановлення нового спеціального факту, натомість факти встановлюються спеціалістом шляхом безпосереднього спостереження. Відмінною рисою цих двох суб'єктів є різне правове значення результатів їхньої діяльності: висновок експерта є засобом доказування, висновок спеціаліста засобом доказування не є. Якщо потрібно встановити факт предмета доказування за допомогою спеціальних знань, повинна бути призначена судова експертиза. Експерт, на відміну від спеціаліста, наділений більш широким колом процесуальних прав і обов'язків, приводиться до присяги, попереджається про кримінальну відповідальність [2, 10–11].

Проте для створення передумов права на відвід спеціаліста необхідно, щоб він належним чином був залучений у цивільний процес. На відміну від експерта, поточне цивільне процесуальне законодавство України не встановлює таких суворих вимог до спеціаліста, а тільки вказує на володіння ними спеціальними знаннями та навичками без якого-небудь формального підтвердження їх

наявності. Ось чому на практиці судді нерідко в ухвалі, якою залучають до справи спеціалістів, вимагають надання ними підтвердження про наявність у них спеціальних знань. Зокрема, у цивільній справі про відновлення спільної межі між земельними ділянками, що відповідає їх державним актам, ухвалою суду як спеціаліст був залучений землевпорядник, якого зобов'язали «надати в судові засідання ліцензію та інші документи, що надають право на заняття землевпорядною діяльністю» [4]. Інколи вирішальне значення для судді у виборі тієї чи іншої особи як спеціаліста має стаж роботи. Наприклад, у справі про визначення місця проживання дитини суд залучив як спеціаліста психолога, що має стаж роботи 12 років [5].

Виходячи з цього, на нашу думку, є сенс передбачити у законодавчому порядку надання певного роду документів, що підтверджують наявність спеціальних знань та навичок. З одного боку, це забезпечить більш високу обґрунтованість висновку спеціаліста, а з іншого — не буде провокувати осіб, які беруть участь у справі, до подання заяв на відвід спеціаліста з огляду на те, що з'ясування обставин справи виходить за межі його спеціальних знань (п. 2 ч. 2 ст. 22 ЦПК України). Тому варто доповнити ч. 1 ст. 54 ЦПК України реченням такого змісту: «Спеціаліст повинен надати до суду документи, які підтверджують у нього наявність спеціальних знань та навичок».

Висновок. Таким чином, процесуально-правовий статус спеціаліста полягає у тому, що він залучається у цивільну справу як консультант чи як технічний помічник, щоб за допомогою спеціальних знань чи навичок допомогти вчинити ряд процесуальних дій або проконсультувати суд та учасників процесу із складних питань, які виникають у процесі розгляду цивільної справи.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Сенник С. В. Цивільне процесуальне право : навч. посіб. / С. В. Сенник, Р. Я. Лемик. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 424 с.
2. Глушкова Д. Г. Участь спеціаліста в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д. Г. Глушкова. – Х., 2009 – 21 с.
3. Ухвала Монастирського районного суду Тернопільської області у цивільній справі № 2-163/2008 р. від 18 червня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5836636>
4. Ухвала Котелевського районного суду Полтавської області у цивільній справі № 1613/2-23/11 від 12 січня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13426529>
5. Ухвала Шахтарського міськрайонного суду Донецької області у цивільній справі № 2-2263/11 від 19 грудня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20604394>

Немеш П. Ф. Процесуально-правовой статус специалиста как предпосылка права на отвод в гражданском процессе

Автор рассматривает процессуально-правовой статус специалиста в гражданском процессе через призму предпосылок права на отвод, обосновывая свои выводы материалами судебной практики, и вносит предложения по совершенствованию действующего гражданского процессуального законодательства Украины.

Ключевые слова: специалист, предпосылки права на отвод, гражданский процесс

Nemesh Petro. Procedural and lawful status of a specialist as a prerequisite of the right of challenge in a civil lawsuit

The author considers procedural and lawful status of a specialist in a civil lawsuit in the light of the prerequisites of the law concerning the challenge by substantiating his conclusion with judicial practice materials, and proposes the perfection of the valid civil lawsuit legislation of Ukraine.

Key words: specialist, the prerequisites of the right of challenge, civil lawsuit